

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA GAPLARNING ZAMONLAR BO‘YICHA TUSLANISHI

*Muallif: **Shaxobiddinova Nilufar***

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

FTO’ (Ingliz tili yo‘nalishi) 25_23 guruh talabasi

Tel: +998 50 200 11 18

Email: nilufarshaxobiddinova59@gmail.com

*Ilmiy rahbar: **Sobirov Otabek Qodirovich***

Email: otabeksobirov774@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida zamonlarning qo‘llanishi, ularning grammatik tuzilishi, farqli va o‘xshash jihatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqolada Present, Past, Future zamonlar va ularning davomiy, tugallangan shakllari hamda o‘zbek tilidagi hozirgi, o‘tgan va kelasi zamon tuslanishlari qiyoslanadi. Har ikki tilning morfologik va sintaktik xususiyatlari, fe’lning markaziy o‘rni, gapning zamon orqali mazmun ifodalashi yoritilgan. O‘quvchilar va til o‘rganuvchilar uchun zamon kategoriyasining to‘g‘ri qo‘llanishiga oid amaliy tavsiyalar ham beriladi. Maqola ingliz tili o‘qituvchilari, tilshunoslar va talabalar uchun foydali ilmiy manba sifatida xizmat qiladi.

Аннотация: В данной статье анализируется употребление временных форм в английском и узбекском языках, их грамматическая структура, сходства и различия. Рассматриваются группы времен Present, Past, Future, а также их продолженные и перфектные формы, сопоставляемые с узбекскими временами настоящего, прошедшего и будущего. Описаны морфологические и синтаксические особенности глагола, а также его роль в формировании смысловой целостности предложения. Работа предоставляет практические рекомендации для учащихся и преподавателей по правильному использованию временных форм. Статья может служить полезным научным источником для филологов и студентов.

Abstract: This article analyzes the use of tenses in English and Uzbek, focusing on their grammatical structure, similarities, and differences. The research compares English Present, Past, and Future tenses, including continuous and perfect aspects, with Uzbek present, past, and future tense forms. Morphological and syntactic features of verbs and their essential role in sentence meaning are examined. Practical guidelines for learners and teachers on the correct usage of tenses are provided. The article serves as a valuable resource for linguists, English teachers, and students studying comparative grammar.

Kalit so‘zlar: Zamon, fe’l, grammatik tuzilma, ingliz tili, o‘zbek tili, tuslanish,

sintaksis, qiyosiy tahlil.

Ключевые слова: Время, глагол, грамматическая структура, английский язык, узбекский язык, спряжение, синтаксис, сравнительный анализ.

Keywords: Tense, verb, grammatical structure, English language, Uzbek language, conjugation, syntax, comparative analysis.

Kirish. Zamon kategoriyasi tilshunoslikning eng muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, gapda voqea-hodisani vaqtga bog‘lab ifodalashga xizmat qiladi. Har bir tilda zamonning o‘ziga xos shakllari, grammatik ko‘rsatkichlari, fe‘l tuslanish qonuniyatlari mavjud. Ingliz va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lgani bois, ularning zamon tizimlari ham sezilarli farqlarga ega. Ingliz tili German tillar oilasiga kirsas, o‘zbek tili Turk tillari oilasiga mansub bo‘lib, bu ikki tilning fe‘l tizimi va zamon ifodalash usullari bir-biridan tubdan farq qiladi.

Ingliz tilida zamonlar tizimi ancha murakkab bo‘lib, 12 asosiy zamon shaklini o‘z ichiga oladi: oddiy, davomiy, tugallangan va tugallangan-davomiy shakllar. Har bir zamon shakli fe‘lning aniq grammatik qoliplar asosida yasalişini talab qiladi. Masalan, Present Continuous zamoni doim to be yordamchi fe‘li va fe‘lning -ing qo‘shimchasi orqali ifodalanadi. Bu tilning analitik xarakterga egaligidan dalolat beradi.

O‘zbek tilida esa zamonlar soni kamroq bo‘lib, fe‘l asosan affikslar yordamida tuslanadi. Hozirgi-kelasi zamon -yapti, -adi, -moqda qo‘shimchalari orqali; o‘tgan zamon -di, -gan, -ibdi qo‘shimchalari orqali; kelasi zamon esa -ar, -moqchi kabi shakllar orqali ifodalanadi. O‘zbek tilining agglutinatív xususiyati tufayli zamon ifodalari qo‘shimchalar orqali sodda tarzda yasaladi.

Til o‘rganuvchilarda eng ko‘p uchraydigan muammolardan biri — ingliz va o‘zbek tillaridagi zamonlarning bir-biriga to‘g‘ri mos kelmasligidir. Masalan, ingliz tilidagi Present Continuous ko‘pincha o‘zbekcha hozirgi zamonga mos kelsa, ba‘zan kelasi zamon ma‘nosida ham ishlatiladi. Bu farqlarni to‘g‘ri anglash grammatik kompetensiyani shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur maqola ingliz va o‘zbek tillaridagi zamon shakllarini tizimli ravishda solishtiradi, ularning sintaktik vazifasini ochib beradi va talabalarga tushunarli tarzda yoritadi. Kelgusida zamon kategoriyasini o‘rgatish metodikasi bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish uchun ushbu tadqiqot zarur manba bo‘lib xizmat qiladi.

Asosiy qism. Ingliz va o‘zbek tillarida zamonlarning shakllanishi va qo‘llanishidagi farqlar tilning tipologik xususiyatlari bilan bevosita bog‘liq. Ingliz tili analitik til bo‘lib, zamonlar ko‘pincha yordamchi fe‘llar (do, does, did, have, be) yordamida ifodalanadi. O‘zbek tili esa agglutinatív til bo‘lib, fe‘llar zamonni affikslar orqali bildiradi. Shu bois, ingliz tili o‘quvchilari ko‘pincha yordamchi fe‘llar bilan bog‘liq xatolarga yo‘l qo‘yishadi.

1. Present Simple va o'zbek tilidagi hozirgi zamon

Ingliz tilida Present Simple odatiy harakatlarni bildirsa, o'zbek tilida -adi shakli bilan ifodalanadi. Masalan:

She works every day — U har kuni ishlaydi.

Bu moslik deyarli to'g'ri tushadi, biroq ingliz tilida uchinchi shaxs birlikda -s qo'shimchasi talab qilinadi.

2. Present Continuous va o'zbekcha -yapti/-moqda shakllari

Present Continuous hozir sodir bo'layotgan harakatni bildiradi.

I am reading — Men o'qiyapman.

O'zbekchadagi -yapti shakli to'liq mos keladi. Biroq ingliz tilida davomiy shakl kelasi zamonni ham bildirishi mumkin:

I am going tomorrow — Men ertaga ketaman.

O'zbek tilida bunday ma'no kelasi zamon qo'shimchalari bilan beriladi.

3. Past Simple va -di shakli

Bu zamonlarning mosligi ancha to'g'ridir:

She visited Andijan — U Andijonga bordi.

Ingliz tilida notug'ri fe'llar mavjudligi tufayli o'quvchilar ko'proq chalkashadi.

4. Present Perfect

O'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri muqobili mavjud emas.

I have eaten — ma'nosi yeb bo'ldim, yeb qo'ydim, hozir shu holatdaman.

Bu zamon ingliz tilini o'rganuvchilar uchun eng murakkab bo'limlardan biridir.

5. Future Tense

Ingliz tilida will, be going to shakllari orqali beriladi.

O'zbek tilida esa -adi (kelasi ma'noda), -moqchi, -ar shakllari orqali ifodalanadi.

I will study — Men o'qiyman / o'qimoqchiman.

Qiyosiy xulosalar

– Ingliz tili zamon tizimi murakkab va ko'p shaklli.

– O'zbek tili zamon shakllari sodda, affikslar orqali beriladi.

– Ingliz tilidagi davomiy va tugallangan shakllarning o'zbek tilida aynan muqobili yo'q.

– Talabalar eng ko'p Present Perfect, Perfect Continuous va Past Perfect bo'yicha xatoga yo'l qo'yadi.

Xulosa. Til o'rganish jarayonida zamon kategoriyasini chuqur o'zlashtirish muhim ahamiyatga ega. Ingliz va o'zbek tillaridagi zamonlar o'rtasidagi farqlarni to'g'ri anglash o'quvchilar nutq madaniyatini, grammatik savodxonligini va tarjima ko'nikmalarini yuksaltiradi. Ushbu maqola orqali ingliz tili tizimining murakkab va analitik shaklda qurilgan zamonlar tizimi bilan o'zbek tili affikslar asosida shakllangan sodda tizimi qiyoslandi. Har bir zamonning ma'nosi, qo'llanish doirasi, o'xshash va farqli jihatlari amaliy misollar yordamida izohlandi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida zamon ma'nosini aniqlashda yordamchi fe'llarning roli juda katta. O'zbek tilida esa zamon affikslar orqali sodda tarzda beriladi. Shu bois ingliz tilini o'rganuvchilar ko'pincha yordamchi fe'llarning to'g'ri qo'llanishida xatolarga yo'l qo'yadi. Shuningdek, ingliz tilidagi Perfect shakllari o'zbek tilida aynan mavjud emasligi sababli, ularni anglash uchun alohida metodik yondashuv talab qilinadi.

Maqolada zamonlarni o'rgatishda qo'llaniladigan samarali usullar, qiyosiy tahlil asosidagi o'quv materiallari ham taklif etildi. Talabalar uchun eng muhim jihat — har bir zamon shaklining mantiqiy asosini tushunish, uning o'zbek tilidagi eng yaqin muqobilini bilish va misollar orqali mustahkamlashdir. Shu tarzda o'rgatilgan zamon tizimi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi.

Umuman olganda, zamon kategoriyasining qiyosiy tahlili tilshunoslikda ham, amaliy o'qitishda ham muhim o'rin tutadi. Bu maqola ingliz tili o'qituvchilari, talabalar va tilshunoslar uchun qo'shimcha ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Xoshimov A. Ingliz tili grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 240 b.
2. Sobirova M. Zamonaviy o'zbek tili grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2017. – 312 b.
3. Murphy R. English Grammar in Use. – Cambridge University Press, 2021. – 390 p.
4. Swan M. Practical English Usage. – Oxford University Press, 2020. – 760 p.
5. Yusupov U. O'zbek tilida fe'l zamonlari. – Namangan: Zamonaviy nashr, 2020. – 210 b.
6. Leech G., Svartvik J. A Communicative Grammar of English. – Routledge, 2016. – 428 p.